

Η αστική αντεπανάσταση

Του Jean-Pierre Garnier

Πρόλογος των μεταφραστών

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί την εισαγωγή στην συλλογή κειμένων του Jean-Pierre Garnier που έχει τίτλο *Une violence éminemment contemporaine. Essais sur la ville, la petite bourgeoisie intellectuelle et l'effacement des classes populaires* (Μία κατεξοχήν σύγχρονη μορφή βίας. Δοκίμια πάνω στην πόλη, τους μικροαστούς διανοούμενους και την εξαφάνιση των λαϊκών τάξεων, Εκδόσεις Agone, Μασσαλία, 2010).

Είναι αλήθεια ότι το κείμενο αναφέρεται σε, περιγράφει και αναλύει την κοινωνία μιας μητρόπολης σε συνθήκες προχωρημένου (μεταβιομηχανικού) καπιταλισμού, όπως είναι αυτή της γαλλικής πρωτεύουσας. Συνθήκες οι οποίες απέχουν (προς το παρόν) από αυτές των ελληνικών μεγαλουπόλεων. Λογικό είναι λοιπόν να αναρωτηθεί κανείς ποια η χρησιμότητα της συγκεκριμένης μετάφρασης.

Η πρώτη και αυτονόητη απάντηση είναι ότι δίνει μια εικόνα αυτού που πρόκειται να έρθει. Είναι σαφές ότι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του καπιταλισμού είναι η ομοιομορφία, συνθήκη εγγενής σε οποιοδήποτε σύστημα έχει ως άξονα ανάπτυξης την λειτουργικότητα και την οικονομία (με την διπλή έννοια της λέξης, και σαν ιδεολογία-σύστημα, και σαν προσδιορισμό, π.χ. οικονομία χώρου, χρόνου κτλ.). Έτσι, κάποια βασικά χαρακτηριστικά των δυτικών μεγαλουπόλεων είναι αναμενόμενο να αναπαραχθούν και στις αντίστοιχες ελληνικές, και κυρίως εκδίωξη των φτωχότερων πληθυσμών προς την περιφέρεια των πόλεων μέσω της διαδικασίας την οποία αναλύει ο συγγραφέας στο κείμενό του, του «gentrification» («εξευγενισμός» ελληνιστί). Άλλωστε η διαδικασία αυτή εντάσσεται στα πλαίσια μιας από τις βασικές διαδικασίες πρωταρχικής συσσώρευσης του κεφαλαίου, αυτής των περιφράξεων. Μέσω του gentrification ο δημόσιος χώρος της πόλης, και σε ένα γενικότερο πλαίσιο ολόκληρη η πόλη, ιδιωτικοποιείται και γίνεται κτήμα του κεφαλαίου και πεδίο εμπορευματικής και οικονομικής εκμετάλλευσης. Οι φτωχότεροι πληθυσμοί στην πλειοψηφία τους εκδιώκονται από αυτόν, και όσοι παραμένουν χάνουν κάθε δυνατότητα παρέμβασης σ' αυτόν και οικειοποίησής του.

Πέραν αυτού όμως, υπάρχουν αναφορές στο κείμενο που αγγίζουν το εδώ και το τώρα της ελληνικής, και πιο συγκεκριμένα της αθηναϊκής, πραγματικότητας. Όσον αφορά στην ελληνική πραγματικότητα, χωρίς να μπορούμε να επεκταθούμε στο συγκεκριμένο ζήτημα στα πλαίσια ενός εισαγωγικού κειμένου, θεωρούμε ότι σαν σύνολο, η ελληνική επικράτεια παρουσιάζει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με αυτό που ο J. Gottmann χαρακτήριζε ως megalopolis το 1961 στο ομώνυμο βιβλίο του. Ότι δηλαδή, η υπερσυσσώρευση δραστηριοτήτων σε δύο βασικούς πόλους της ηπειρωτικής Ελλάδος, την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη, τείνει να μετατρέψει την υπόλοιπη επικράτεια σε προάστιο των δύο αυτών πόλεων, με χαρακτηριστικά αντίστοιχα των δυτικοευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων και των προαστίων τους. Μια πολύ σαφή εικόνα αυτού είχαμε με την εξαγγελία της δυνατότητας περειαίρω επέκτασης της Αθήνας και στέγασης της Αττικής μέχρι και 8 εκατομμυρίων κατοίκων με το ρυθμιστικό σχέδιο που παρουσιάστηκε το 2009. Άλλο ένα παράδειγμα είναι η επέκταση του προαστιακού μέχρι και την Κόρινθο, που επιτρέπει με μεγάλη άνεση το καθημερινό πηγαινέλα και καθιστά την πελοποννησιακή πόλη πολύ πιο άμεσα εξαρτώμενη από την πρωτεύουσα, ενσωματώνοντάς την σε μεγάλο βαθμό σε αυτήν. Αλλά και σε πιο απομακρυσμένες επαρχίες, η έλλειψη οικονομικής και πολιτισμικής ανεξαρτησίας και η ερήμωση των περιοχών αυτών που αυτή συνεπάγεται τις μετατρέπει ουσιαστικά σε δορυφόρους των δύο μεγάλων αστικών κέντρων. Έτσι παρατηρούμε καθαρά αστικά φαινόμενα, και δη φαινόμενα αστικών προαστίων, όπως είναι η έλλειψη κοινοτικής

ζωής και ανεξάρτητης πολιτισμικής δραστηριότητας να επαναλαμβάνονται σε επαρχιακές περιοχές της χώρας.

Όσον αφορά στην Αθήνα, η ίδια η διαδικασία του gentrification έχει εφαρμοστεί σε αρκετές περιοχές του κέντρου, με πρώτη και κύρια την περιοχή του Ψυρρή, και τελευταία και με τρόπο πολύ πιο μαζικό την περιοχή γύρω από το Γκάζι και το Ρουφ, ενώ έχει αρχίσει να επεκτείνεται και σε περιοχές όπως το Μεταξουργείο ή τα Πετράλωνα (με ξεχωριστά χαρακτηριστικά και αντιστάσεις σε κάθε μια από τις περιοχές, για την ανάλυση των οποίων θα χρειαζόταν ένα ξεχωριστό κείμενο). Η διαδικασία αυτή βέβαια ανακόπηκε, αρχικά με την εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008, που έβγαλε στο προσκήνιο όλους αυτούς τους καταπιεσμένους και τις καταπιεσμένες που γίνονται και θα γίνονται στόχος μέσω του gentrification, αλλά κυρίως με την κρίση που ξέσπασε λίγους μήνες αργότερα, και έκανε οποιαδήποτε επένδυση και σχέδιο «ανάπτυξης» να μοιάζουν εκτός τόπου και χρόνου. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η διαδικασία αυτή δεν θα επανέλθει, και μάλιστα με πολύ πιο κεντρομόλα μορφή, αφού άμεση συνέπεια της κρίσης που επιβλήθηκε είναι η ακόμα μεγαλύτερη και ταχύτερη συσσώρευση πλούτου και κεφαλαίου, που τείνει να εξαφανίσει την μικρή και ατομική επενδυτική πρωτοβουλία.

Έτσι, ένας πρώτος στόχος αυτού του κειμένου είναι να προσπαθήσει να εκβιάσει ένα ψήγμα κοινωνικής συνείδησης στην χαζοχαρούμενη και δήθεν αθώα βλακεία όλων αυτών των «εναλλακτικών» που έχουν αποικίσει τις λαϊκές συνοικίες του κέντρου της Αθήνας. Να φανερώσει κάποιες πραγματικές πτυχές του κοινωνικού πολέμου που συνεπάγεται το gentrification ως διαδικασία, όσο ωραία περιτυλιγμένο κι αν είναι με την αθωότητα της τέχνης και της εναλλακτικής hype διασκέδασης, κι όσο κι αν κρύβεται πίσω από ευφάνταστες λέξεις όπως «ανάπλαση», «αναδιαμόρφωση» κτλ. Και ταυτόχρονα βέβαια να δώσει κάποια επιχειρήματα με βάση κάποια ιστορικά παραδείγματα σε όσους από τους κατοίκους των περιοχών αυτών επιθυμούν να αντισταθούν.

Δεύτερος επιθυμητός (και μόνιμος) στόχος είναι η απεύθυνση προς τον κόσμο αυτού που ονομάζουμε «Τέχνη», ή σε ένα γενικότερο πλαίσιο «δημιουργία». Γιατί πιστεύουμε ότι είναι άμεση και επιτακτική ανάγκη ο χώρος αυτός να επανακτήσει ταξική συνείδηση. Αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι θα θέλαμε η τέχνη να γίνει προπαγανδιστικό όργανο μιας ιδεολογίας, ή ακόμα και ενός τρόπου οργάνωσης της κοινωνίας, με βάση αξίες τις οποίες ασπαζόμαστε, όπως η αυτοοργάνωση και η αντιεραρχία. Αυτό που εννοούμε είναι ότι θα πρέπει η τέχνη να αποκτήσει συνείδηση της θέσης της μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής-ταξικής διαμάχης, να ξέρει κάθε φορά ποιανού τα συμφέροντα υπηρετεί. Και πρώτα και κύρια αυτό θα σήμαινε να αποκαλυφθεί αυτό το δήθεν αθώο περιτύλιγμα κοινωνικής ευαισθησίας που έχει γίνει της μόδας τελευταία και διαχέεται μέσα από τους κυρίαρχους ή και τους «εναλλακτικούς» θεσμούς της τέχνης, που το μόνο που κάνουν είναι να αναπαράγουν τις κυρίαρχες λογικές και άρα και τις γενεσιουργές αιτίες των κοινωνικών αδικιών τις οποίες υποτίθεται ότι καταδεικνύουν.

Τέλος, θέλουμε να πιστεύουμε ότι η μετάφραση αυτή έχει και μια αξία για το εσωτερικό του κινήματος αντίστασης στην κυριαρχία που (ανα)γεννιέται στην Ελλάδα, καθώς δίνει μια εικόνα για τον κίνδυνο που ενέχουν οι μερικοί αγώνες. Αυτοί δηλαδή που, όσο κι αν επικεντρώνονται σε κάποιο επιμέρους ζήτημα, δεν έχουν σαν τελικό στόχο την συνολική ανατροπή του κυρίαρχου συστήματος. Είναι πολλά τα παραδείγματα των αγώνων, όπως αναφέρει και ο συγγραφέας, που αν και ξεκίνησαν σαν μια ριζοσπαστική αντιπαράθεση με την κυριαρχία, εφορμούμενη από ένα επιμέρους ζήτημα (εργασιακό, οικολογικό, δικαιώματος στην πόλη, έμφυλης κυριαρχίας κτλ.) κατέληξαν να χάσουν τον ριζοσπαστικό τους χαρακτήρα και να γίνουν εύκολα αφομοιωσιμοι από το σύστημα, ακριβώς επειδή σε κάποιο σημείο του αγώνα τους έχασαν το πλάνο της συνολικής αντιπαράθεσης (ή δεν το απέκτησαν ποτέ). Καθώς λοιπόν στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα έχουν αρχίσει να γεννιούνται πολλές

επιμέρους εστίες αντίστασης στην ακραία επιβολή που επελαύνει με το πρόσχημα της κρίσης, θεωρούμε πολύ ουσιαστική την παραπάνω επισήμανση. Σκοπός μας βέβαια δεν είναι η επισήμανση αυτή να λειτουργήσει διαχωριστικά μέσα στα πλαίσια του κινήματος, δημιουργώντας διακρίσεις ανάμεσα σε ριζοσπάστες/ριες και μη, αλλά περισσότερο συνθετικά, εμφυσώντας ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά σε όσο το δυνατόν περισσότερους κοινωνικούς αγώνες.

Ως προς τα παραπάνω, θεωρούμε απαραίτητο να διαχωρίσουμε σε ένα σημείο την θέση μας από αυτή του συγγραφέα. Ο Garnier στο κείμενο του αναφέρεται σχεδόν αποκλειστικά στο προλεταριάτο ως εν δυνάμει επαναστατικό υποκείμενο, και σαν κυρίαρχη μορφή καταπίεσης την ταξική. Εμείς από την πλευρά μας θεωρούμε ότι υπάρχουν πολλές περισσότερες και εξίσου σημαντικές μορφές καταπίεσης (όπως π.χ. η έμφυλη, ή αυτή που στρέφεται ενάντια στην φύση και σε αυτόχθονες πληθυσμούς), και συνεπώς βλέπουμε όλους τους καταπιεσμένους και τις καταπιεσμένες σαν εν δυνάμει επαναστατικά υποκείμενα. Όπως είπαμε και πιο πάνω, η κρίσιμη διαφοροποίηση για μας βρίσκεται ανάμεσα σε ένα ριζοσπαστικό (οικολογικό για παράδειγμα) κίνημα και σε ένα ρεφορμιστικό, και όχι στο αν όλα τα υπόλοιπα κινήματα θα αναζητήσουν a priori μία σύνδεση με τους προλετάριους ή όχι, όπως φαίνεται να επιθυμεί ο συγγραφέας.

Τέλος (πραγματικά αυτή τη φορά) μια επισήμανση ως προς την μετάφραση. Επειδή στα ελληνικά η λέξη «αστικός» έχει διπλή έννοια (αυτή της κοινωνικής τάξης και αυτή που αναφέρεται στο άστυ, στην πόλη), και το κείμενο αναφέρεται ταυτόχρονα και στις δύο έννοιες, βρεθήκαμε σε μια κάποια αμηχανία. Έτσι, από την χρήση της λέξης «αστεακός», που χρησιμοποιείται σε πολλές μεταφράσεις, αλλά ηχεί πολύ βάρβαρα και άκομψα στα καλομαθημένα μας αυτιά, προτιμήσαμε την ανορθόγραφη λέξη αστυκός, για αναφερθούμε στα ζητήματα που αναφέρονται στην πόλη.

Καλή ανάγνωση

MissInformation

Αθήνα, Μάιος 2011

Η αστική αντεπανάσταση

Η πόλη είναι πλέον το πεδίο στο οποίο συγκρούονται με σφοδρότητα –θα τολμούσε να μιλήσει κανείς για πάλη των τάξεων; – η συσσώρευση που προκαλείται λόγω της στέρησης που επιβάλλεται στους πιο φτωχούς και αυτή η κίνηση που προσπαθεί να αποικιοποιήσει όλο και περισσότερο χώρο για την εκλεπτυσμένη και κοσμοπολίτικη απόλαυση των πιο πλούσιων. David Harvey

Στην χώρα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, υπάρχει ένα που δεν βρίσκεται ανάμεσα στις συνταγματικές αρχές. Είναι αλήθεια ότι η δικαιοσύνη επικύρωσή του δεν θα εγγυόταν την ουσιαστική του εφαρμογή, αν κρίνουμε από την τύχη που είχαν τα περισσότερα από τα δικαιώματα που ανακηρύχτηκαν επίσημα: ορισμένα διαστρεβλώνονται συνεχώς από τους κυβερνώντες, οι οποίοι θεωρητικά θα έπρεπε να τα προασπίζουν, ενώ άλλα δεν έχουν καν αρχίσει να εφαρμόζονται. Κι όμως, στοχαστές που, παρ' όλα τα παραπάνω, δεν έχουν αποκηρύξει την προσπάθεια να βοηθήσουν την ανθρωπότητα να συνεχίσει την πορεία της στον δρόμο της συλλογικής αφύπνισης, τόλμησαν να φανταστούν και να προτείνουν νέα

δικαιώματα σε μια προσπάθεια οι αλλαγές στην κοινωνική ζωή να μην γίνουν συνώνυμο της οπισθοδρόμησης αλλά της προόδου.

Αυτό ισχύει και για την αστικοποίηση, αυτή την αδιάλειπτη διαδικασία που αγγίζει στις μέρες μας την πλειοψηφία των κατοίκων του πλανήτη. Αν και σαν διαδικασία είχε από καιρό συνδεθεί με τον πολιτισμό του ήθους, ανακαλύπτουμε πλέον ότι μπορεί να προκαλέσει πρωτοφανείς μορφές αγριότητας, για να μην πούμε βαρβαρότητας: αύξηση των κοινωνικών διαχωρισμών που φτάνει σε σημείο de facto οικιστικού apartheid, πολλαπλασιασμός της λεγόμενης «αστικής» βίας, εμμονή με την ασφάλεια και πανταχού παρουσία μέσων ελέγχου των «επικίνδυνων πληθυσμών», καταστροφή της αρχιτεκτονικής και φυσικής πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, ατροφία της κοινωνικής ζωής, που έρχεται ως συνέπεια της εξαφάνισης τόπων συνάντησης, κτλ. Την ίδια στιγμή που η υποβάθμιση της υποτιθέμενης κοινοτικής ζωής περνούσε ακόμα απαρατήρητη στα μάτια της πλειοψηφίας, θαμπωμένη καθώς ήταν από τις οφθαλμαπάτες της «καταναλωτικής κοινωνίας», μια φωνή είχε υψωθεί τον προηγούμενο αιώνα για να κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου, στον οποίο δεν άργησαν να ανταποκριθούν πολλοί ακόμα. Η φωνή αυτή ανήκε στον Henri Lefebvre, φιλόσοφο και κοινωνιολόγο μαρξιστικής θεώρησης, για τον οποίο μοναδικό μέσο για την αναστολή της αστικής καταστροφής που λάμβανε χώρα ήταν η άμεση καθιέρωση του «δικαιώματος στην πόλη».

Η έννοια αυτή έγινε αντικείμενο αναρίθμητων ερμηνειών από όσους τους απασχολούσε, από την θέση του τον καθένα, το μέλλον της πόλης: επιστημονικοί ερευνητές και φιλόσοφοι, αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι, τεχνικοί της χωροταξίας, στρατευμένοι σε επίπεδο κοινοτήτων, πολιτικοί, είτε σε τοπικό επίπεδο είτε ακόμα και υπουργοί, κτλ.[1]. Ριζοσπαστικές ορισμένες φορές, συχνότερα όμως περιοριστικές, οι ερμηνείες που δίνονται στο «δικαίωμα στην πόλη» διαφέρουν σημαντικά ανάλογα με τις θεωρητικές αναφορές ή τις πολιτικές προτιμήσεις του καθένα, χωρίς να αναφερθούμε στα αντίστοιχα συμφέροντα που μπαίνουν στο παιχνίδι. Είναι σαφές για παράδειγμα, ότι ένας δήμαρχος, έστω και «αριστερός», δεν θα μπορούσε, πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα, να έχει τις ίδιες αντιλήψεις με έναν αναρχικό καταληψία: ο ένας αρνείται αυτό που διεκδικεί ο άλλος, δηλαδή ένα δικαίωμα στην πόλη χωρίς περιορισμό. Το δίχως άλλο, μια σχετική ασάφεια που διατηρήθηκε κι από τον ίδιο τον Henri Lefebvre πάνω στην έννοια και τις πρακτικές εφαρμογές του δικαιώματος αυτού άφηναν ανοιχτό τον δρόμο στις επιχειρήσεις αφομοίωσης και ουδετεροποίησης, ενίοτε δε και καθαρής παραποίησης, ιδιαίτερα στη Γαλλία[2]. Αυτό δεν μειώνει το γεγονός ότι από την σκέψη του Lefebvre πάνω στην πόλη αναδύεται μια αλήθεια, που επιβεβαιώνεται κι από την έρευνα πεδίου πάνω στην σημερινή κατάσταση: η θεμελιακή ασυμβατότητα ανάμεσα στην πλήρη και ουσιαστική πραγματοποίηση του δικαιώματος στην πόλη και την διατήρηση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής.

Για τον Lefebvre, το δικαίωμα στην πόλη ήταν πάνω από όλα δικαίωμα στην «αστική κεντρικότητα» και στην κίνησή της, το να είναι κανείς ταυτόχρονα θεατής και ηθοποιός σ' αυτό το «αυθόρμητο θέατρο» που αποτελείται από συγκεντρώσεις, συναντήσεις και ανταλλαγές. Η εργατική τάξη, και με μια γενικότερη έννοια τα λαϊκά στρώματα, στερούνταν σταδιακά αυτό το δικαίωμα, όσο εξελισσόταν η προγραμματισμένη απομάκρυνσή τους προς την μακρινή περιφέρεια, όπου η κατοικία, συλλογική ή ατομική, εφεξής διαχωρισμένη από την κοινωνική ζωή που τους προσέφερε άλλοτε η πόλη, είχε συρρικνωθεί σε μια απλή οργανική λειτουργία αγνοώντας το «κατοικείν», δηλαδή τους διαφορετικούς τρόπους να επενδύσει κανείς με την ύπαρξή του έναν τόπο. Επεκτείνοντας και εμβαθύνοντας στην σκέψη του Lefebvre, ένας γεωγράφος από την ριζοσπαστική σχολή των ΗΠΑ διευκρινίζει τι σημαίνει το «δικαίωμα στην πόλη»: απ' την μία, το «δικαίωμα στην συμμετοχή», και, απ' την άλλη, το «δικαίωμα στην οικειοποίηση»[3]. Το πρώτο επικυρώνει το ότι «οι πολίτες θα έπρεπε να παίζουν κεντρικό ρόλο σε κάθε απόφαση που συμβάλει στην παραγωγή του χώρου», σε όλα τα επίπεδα

(εθνικό, περιφερειακό, τοπικό) και σε κάθε κλίμακα (παγκόσμια, εθνική, τοπική), πράγμα το οποίο προϋποθέτει την λήξη της ηγεμονίας κεφαλαίου και Κράτους. Σε αυτό το θέμα, τα συμμετοχικά όργανα (συμβούλια γειτονιών, επιτροπές χρηστών, σύλλογοι κατοίκων, κτλ.) που άνθησαν τις τελευταίες δεκαετίες με την σύμφωνη γνώμη των δημόσιων αρχών, αν όχι με πρωτοβουλία τους, δεν πρέπει να δημιουργούν ψευδαισθήσεις: όσο η φωνή των πολιτών περνάει από το φίλτρο των κρατικών θεσμών, δεν μπορούμε να μιλάμε για άμεση παρέμβαση των κατοίκων στις αποφάσεις που παράγουν τον χώρο στις πόλεις τους. Πόσω δε μάλλον αν λάβουμε υπόψη μας την δεύτερη διάσταση του δικαιώματος στην πόλη: το δικαίωμα στην οικειοποίηση.

Αυτό το τελευταίο τόνισαν αρχικά οι περισσότεροι από τους υποστηρικτές του δικαιώματος στην πόλη αντιδρώντας στα σχέδια, τις πολιτικές και τα μέτρα που στόχευαν να περιορίσουν, ή ακόμα και να εξαλείψουν την φυσική και ενεργή παρουσία του λαού σε ορισμένους δημόσιους χώρους. Ακόμα κι αν αυτό σήμαινε να εξαφανίσουν τους χώρους που επιτρέπουν μια τέτοια παρουσία. Το να επανοικειοποιηθεί κανείς έναν χώρο σημαίνει φυσικά να έχει πρόσβαση σ' αυτόν, να είναι παρόν σ' αυτόν και να τον χρησιμοποιεί. Μα σημαίνει επίσης, και ίσως κυρίως, όπως επιθυμούσε ο Lefebvre, την παραγωγή ενός αστικού περιβάλλοντος που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις επιθυμίες των ίδιων των κατοίκων. Ακριβώς επειδή η οικειοποίηση επιτρέπει στους κατοίκους μια «πλήρη και ολοκληρωμένη» χρήση του αστικού περιβάλλοντος στην διάρκεια της καθημερινότητάς τους, το περιβάλλον αυτό πρέπει να παράγεται με τέτοιο τρόπο ώστε να καθιστά δυνατή αυτή την χρήση. Από αυτό συμπεραίνουμε ότι, στα μάτια των πιο ριζοσπαστικών αντιπροσώπων της κριτικής σκέψης πάνω στην σύγχρονη πόλη, η αξία χρήσης του αστικού περιβάλλοντος πρέπει να είναι το πρωταρχικό στοιχείο που λαμβάνει κανείς υπόψη του στις αποφάσεις που αφορούν στην παραγωγή του. Μια αξίωση που βρίσκεται στον αντίποδα της αντίληψης που θέλει τον χώρο της πόλης κατά κύριο λόγο ιδιωτική ιδιοκτησία, προϊόν προς αξιοποίηση (ή που χρησιμεύει για την αξιοποίηση άλλων προϊόντων) μέσω των διαδικασιών καπιταλιστικής παραγωγής. Κατά συνέπεια, η αμφισβήτηση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας ισοδυναμεί με την αμφισβήτηση του θεμελίου των ταξικών σχέσεων στον καπιταλισμό και άρα με την ανατροπή των σχέσεων που αυτές παράγουν στα πλαίσια του αστικοποιημένου περιβάλλοντος.

Εν τω μεταξύ, το «δικαίωμα στην πόλη» στην πράξη παραμένει μια αποκλειστικότητα προορισμένη για τις τάξεις των κατεχόντων και τις ελίτ που είναι στην υπηρεσία τους. Υπό την διαχειριστική και απο-πολιτικοποιημένη ονομασία «διακυβέρνηση», η νέα μορφή πολιτικής κυριαρχίας που στήθηκε για να στηρίξει την νεοφιλελεύθερη επίθεση δεν κατέληξε σε μια δημοκρατικοποίηση αυτού του δικαιώματος, το αντίθετο μάλιστα. Έχοντας ενώσει τα ιδιωτικά και τα κρατικά συμφέροντα, η συμμαχία αυτή εξασφαλίζει την διατήρηση του ελέγχου και της χρησιμοποίησης των πλεονασμάτων που προκύπτουν απ' την εκμετάλλευση της κατεύθυνσης που παίρνει η λειτουργία της πόλης προς όφελος του μεγάλου κεφαλαίου και της αστικής τάξης.

Όπως σημείωνε σε ένα πρόσφατο άρθρο του ο μαρξιστής γεωγράφος David Harvey, στην εποχή μας, περισσότερο από ποτέ, «τα δικαιώματα της ιδιωτικής περιουσίας και του ποσοστού κέρδους υπερισχύουν όλων των άλλων[4]». Ο αστικός κόσμος, όπως κι όλες οι υπόλοιπες σφαίρες του κοινωνικού κόσμου, δεν ξέφυγε από αυτήν την επιρροή, καθώς η νεοφιλελεύθερη φάση της καπιταλιστικής αφομοίωσης των πλεονασμάτων μέσω της αστικοποίησης το μόνο που έκανε ήταν να τονίσει την στήρηση της ιδιοκτησίας των πολιτών που ανήκουν στις κυριαρχούμενες τάξεις προς όφελος μιας προνομιάς μειοψηφίας. Γι' αυτόν τον λόγο, στις μέρες μας, «μόνο μια μικρή πολιτική και οικονομική ελίτ έχει το δικαίωμα να διαμορφώνει την πόλη σύμφωνα με τις πιο ακριβές της επιθυμίες[5]». Αντίθετα με την ειρηνική και συναινετική εικόνα που διαδίδεται κατ' επανάληψη από τους κήρυκες της καθεστηκυίας τάξης των πόλεων περί μιας πόλης ενοποιημένης υπό το τρίπτυχο «αιεφόρος

ανάπτυξη», «καλή διακυβέρνηση», και «κοινωνικός πλουραλισμός», το θέαμα που προσφέρουν οι πόλεις, στο βαθμό που δεν ξεγελιέται κανείς από το στημένο σκηνικό μιας δήθεν αναστημένης αστικότητας, είναι αυτό τοπίων αφιερωμένων στις συγκρούσεις, σε επιχειρήσεις για την εδραίωση της κυριαρχίας, ακόμα και για την πλήρη σύνθλιψη, με λίγα λόγια τοπία αφιερωμένα στην ασυμμετρία και τις ανισότητες. Χρειάζεται άραγε, για να πειστούν και οι πιο δύσπιστοι, να αναφερθούμε, μέσα από τα λόγια του ριζοσπάστη κοινωνιολόγου Mike Davis, «στην τεράστια συγκέντρωση πλούτου, προνομίων και κατανάλωσης, στην μέση μιας «τεράστιας παραγκούπολης» που συνεχώς αυξάνεται;[6]» Υπό τα «δημοκρατικά» μας καθεστώτα, οι διαχωρισμοί είναι σίγουρα λιγότερο εμφανείς απ' ό,τι στις χώρες του νότιου ημισφαιρίου όπου η διαφθορά πάει χέρι χέρι με την καταπίεση. Παρ' όλα αυτά είναι εξίσου έντονοι. Αν και δεν παίρνει τόσο ακραίες μορφές όπως στην Αφρική, την λατινική Αμερική ή την Ασία, η πόλη «δύο ταχυτήτων» υπάρχει κι εδώ, όπως μαρτυρούν οι συνεχιζόμενοι διαχωρισμοί μεταξύ «καλών» γειτονιών και οικιστικών συνόλων παρηκμασμένων, στα όρια της καταστροφής, όπου στοιβάζονται φτωχοποιημένοι πληθυσμοί, συνήθως μεταναστών. Πλούτος και φτώχεια εγγράφονται περισσότερο από ποτέ με αντιθετικό τρόπο στο αστικό τοπίο υπό την επίδραση των συσχετισμών δυνάμεων που δομούν την καπιταλιστική διαδικασία αστικοποίησης. Ως προς τα παραπάνω, οι κατασχέσεις και οι εξώσεις που σημάδεψαν την κρίση των subprimes στις ΗΠΑ, πετώντας στον δρόμο χιλιάδες οικογένειες προλετάριων, που βρίσκονταν ήδη σε δεινή θέση λόγω της ύφεσης και της ανεργίας, μαρτυρούν την κοινωνική βία που επιβάλλεται στις λαϊκές τάξεις από τους κατέχοντες, όσον αφορά σε θέματα κατοικίας στην πόλη. Βία η οποία δεν έχει τίποτα να ζηλέψει από την αρπακτικότητα των ιδιοκτητών των αρχών της βιομηχανοποίησης που στοιβάζαν χωρίς τύψεις τους νοικάρηδες εργάτες στα προάστια των μεγαλουπόλεων. Γενικότερα, η εκδίωξη του λαού μακριά από τα μέρη που εποφθαμιούν οι εκμεταλλευτές, προς αποκεντρωμένες περιοχές, αποτελεί την λεπτή κόκκινη γραμμή της αστικής ιστορίας του καπιταλισμού. Σχετικά με αυτό, οι νέοι τρόποι συσσώρευσης του κεφαλαίου (παγκοσμιοποίηση, ελαστικότητα, χρηματιστηριακή οικονομία) δεν άλλαξαν σε τίποτα την κυρίαρχη τάση. Αντίθετα μάλιστα, την επέτειναν και την έφτασαν σε πρωτοφανή μεγέθη. Η συγκέντρωση των αποφασιστικών και καθοδηγητικών λειτουργιών στις μεγάλες πόλεις, με όλες τις παρακείμενες λειτουργίες (διαφήμιση, συμβούλια, κτλ.) καθώς και των χώρων ανάπαυλας και διασκέδασης στην πόλη, έχει φτάσει σε τέτοιο βαθμό που το κέντρο της πόλης δεν αρκεί για να τις υποδεχτεί. Μερικές φορές μάλιστα, αυτή η επέκταση, που ακολουθείται από την αποίκηση παλιών εργατικών συνοικιών από τους επαγγελματίες της «κοινωνίας των υπηρεσιών», δεν μπορεί πλέον να περιοριστεί στα όρια της κεντρικής πόλης και επεκτείνεται σε ορισμένες λαϊκές συνοικίες κοντινών προαστίων. Εκεί βρίσκει πράγματι στέγη μια μερίδα των κατωτέρων στρωμάτων της μικροαστικής διάνοησης (καθηγητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κοινωνικοί λειτουργοί, εργαζόμενοι στην βιομηχανία του θεάματος, κτλ.), για τους οποίους η επιστροφή στο κέντρο έχει γίνει απρόσιτη. Στα αναδιαμορφωμένα ατομικά εργατικά σπίτια και τις τοπικές βιομηχανίες και βιοτεχνίες που έχουν μετατραπεί σε «lofts», εγκαθίσταται ένας νέος πληθυσμός, με την στήριξη των τοπικών αρχών που αγωνιούν να βελτιώσουν την εικόνα του δήμου τους. «Ανακαίνιση» και «αποκατάσταση» συνδράμουν για να εκδιώξουν ακόμα πιο μακριά, στα όρια της πόλης, ακόμα και σε αγροτικές περιοχές, την λαϊκή κατοικία, η οποία, αντίθετα με όσα υπονοούν οι ισχύες των ΜΜΕ περί της «αστικής βίας», δεν περιορίζεται στις εργατικές κατοικίες που βρίσκονται στις λεγόμενες «cités».[7]

Στην Γαλλία, από τις δεκάδες χιλιάδες οικογένειες που έχουν φτωχοποιηθεί, περιθωριοποιηθεί και βρεθεί σε καθεστώς επισφάλειας, αυτές που έχουν στοιβαχθεί στις εργατικές κατοικίες δεν είναι παρά μια μειοψηφία. Γιατί στην πλειοψηφία τους, τα λαϊκά στρώματα, εργάτες και υπάλληλοι, ζουν σε περιοχές γύρω από την πόλη καθώς και σε μη αστικές περιοχές. Οι κατηγορίες αυτές είναι που έχουν υποστεί με μεγαλύτερη σφοδρότητα τις συνέπειες της ευέλικτης συσσώρευσης στην αγορά εργασίας εδώ και πάνω από είκοσι

χρόνια: επιδείνωση των συνθηκών εργασίας, μερική απασχόληση και ανεργία. Η σημασία τους και η παρουσία τους στην καρδιά των πόλεων κινδυνεύει να μειωθεί ακόμα περισσότερο με την έναρξη των επιχειρήσεων «αναπαλαίωσης της πόλης» που έχει σαν στόχο να αφανίσει ένα μέρος του κοινωνικού τοπίου, αυτό που βρίσκεται στην δεινότερη κατάσταση, που περιλαμβάνει τις οικογένειες οι περιπτώσεις των οποίων κρίνονται ως «οι πιο βαριές». Πίσω από το προκάλυμμα της «μείωσης της φτώχειας», ο πραγματικός στόχος είναι η διασπορά των φτωχών, των οποίων η συγκέντρωση σε μια περιορισμένη περιοχή γίνεται όλο και πιο δύσκολο να ελεγχθεί, και να καταστούν έτσι λιγότερο ορατοί ώστε να γίνει η πόλη πιο ευπαρουσίαστη. Στην θέση αυτών, νέα κτήρια κατοικίας θα ανορθωθούν, προορισμένα για ενοικίαση ή για πώληση. Χάρη στην αρχιτεκτονική τους διαμόρφωση και στο μέγεθος των διαμερισμάτων, θα μπορούν κάλλιστα να προσελκύσουν οικογένειες που ανήκουν στα κατώτερα στρώματα των μισθωτών μικροαστών, απαραίτητο συστατικό για έναν «εξισορροπημένο πληθυσμό» στα μάτια των οπαδών της «οικιστικής ποικιλομορφίας». Λες και από θαύμα η εδαφική προσέγγιση εξασφαλισμένων και στερημένων θα εξάλειφε όλες τις μεταξύ τους τριβές, την στιγμή που το μόνο που κάνει είναι να τις τονίζει!

Η Γαλλία δεν αποτελεί εξαίρεση στο κανόνα σχετικά με την εν εξελίξει γεωγραφική αναδιανομή πλουσίων και φτωχών: από το Μουμπάι ως το Πεκίνο, περνώντας από το Λονδίνο, την Νέα Υόρκη ή το Παρίσι, λαϊκές συνοικίες σε ευνοϊκές τοποθεσίες αναδιαμορφώνονται και οι παλιοί τους κάτοικοι ξαποστέλλονται στην περιφέρεια σε μαζικές κατοικίες χαμηλής ποιότητας για να αφήσουν την θέση τους σε κατοίκους «εξασφαλισμένους», υψηλών κοινωνικών θέσεων, με περίβλεπτα πολιτισμικά εφόδια, που δύνανται να προσελκύσουν επενδυτές, διαφημιστές, διευθυντές επιχειρήσεων, ανώτερα στελέχη και εύπορους τουρίστες. Με λίγα λόγια, όπως συμπεραίνει ο David Harvey, «η παγκόσμια παραγκούπολη έρχεται σε σύγκρουση με το παγκόσμιο εργοτάξιο, φριχτή ασυμμετρία που δεν μπορεί να ερμηνευθεί παρά μόνο σαν μια εξόφθαλμη μορφή ταξικής σύγκρουσης[8]». Θα μπορούσαμε λοιπόν με ασφάλεια να συμπεράνουμε ότι, πέρα από την εμφάνιση νέων αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών διευθετήσεων, ο αγώνας μεταξύ κυρίαρχων και κυριαρχούμενων για την κατάκτηση (ή την ανακατάκτηση) του αστικού πεδίου συνεχίζεται με αναλλοίωτη δυναμική;

Αν το κάναμε αυτό θα αγνοούσαμε τις ιδεολογικές και πολιτικές επιπτώσεις της ανασύνθεσης των κοινωνικών ομάδων που προέκυψε από τις πρόσφατες αλλαγές του καπιταλιστικού συστήματος, ιδίως στις χώρες όπου η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα επικράτησε της βιομηχανοποίησης. Η ανάπτυξη του λεγόμενου τομέα των υπηρεσιών συνοδεύτηκε με την εξάπλωση μιας νέας μεσαίας τάξης που συνδέεται με την πόλωση των λειτουργιών-κλειδιών στην οικονομία, την δικαιοσύνη και τον πολιτισμό στα πλαίσια αστικών συγκροτημάτων που αναδείχθηκαν σε «μητροπόλεις» σε παγκόσμιο, ή τουλάχιστον σε εθνικό επίπεδο. Παράλληλα, η αποσύνθεση του παραδοσιακού βιομηχανικού ιστού μείωνε το ποσοστό των εργατών ανάμεσα στον ενεργό πληθυσμό των κατοίκων των πόλεων. Από την τελευταία τριακονταετία του 20ού αιώνα κι έπειτα, αυτή η ανασύνθεση εγγράφει στην ταξική σύγκρουση έναν καινούργιο γύρο στον οποίο οι κυριαρχούμενες τάξεις βρίσκονται σαφώς σε κατώτερη θέση. Δύο είναι τα κεντρικά σημεία αυτής της εξέλιξης στα οποία πρέπει να εστιάσουμε: απ' την μία, η αύξηση της δύναμης ενός εργατικού δυναμικού του πνεύματος, καλά εξοπλισμένου σε μαθησιακό κεφάλαιο, το οποίο, αγωνιώντας πάνω απ' όλα για την απόδοση του κεφαλαίου αυτού, συνέδεσε την τύχη του μ' αυτήν της αστικής τάξης. Απ' την άλλη, η αποδυνάμωση και εν συνεχεία η αποσύνθεση του εργατικού κινήματος, που επέφερε την κατάρρευση των οραμάτων για μια ριζοσπαστική αλλαγή της κοινωνίας και του ιδεώδους της συλλογικής αφύπνισης που αποτελούσε την βάση τους.

Όποιος λέει «αντιπαράθεση», για να ξαναχρησιμοποιήσουμε μια παλιά διατύπωση του David Harvey, δεν εννοεί αναγκαστικά σύγκρουση. Στις μέρες μας, οι ταξικές διαφορές εγγράφονται

στο αστικό πεδίο περισσότερο με την μορφή του διαχωρισμού. Οι μετωπικές συγκρούσεις μεταξύ κατεχόντων και μη έχουν γίνει σπάνιες. Η μάχη για την οικειοποίηση της πόλης δεν σταμάτησε από έλλειψη αντιπάλων, αλλά γιατί, απέναντι σε μια αστική τάξη που βρισκόταν μονίμως στην επίθεση, ο άλλος πρωταγωνιστής, το προλεταριάτο, δεν ήταν πλέον σε θέση να της αντιταχθεί. Η πρώτη «διατηρεί όλα τα χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής τάξης: κοινή κατάσταση, κοινό πεπρωμένο, αίσθηση κοινότητας και πολλαπλές στρατηγικές αναπαραγωγής», περιλαμβάνοντας ενέργειες για την αποδυνάμωση του κόσμου της εργασίας[9]. Αντίθετα, το εργατικό προλεταριάτο έχει χάσει την συναίσθηση της συλλογικής του ύπαρξης και του «ιστορικού του ρόλου» ως επαναστατικό υποκείμενο που καλείται να ανατρέψει την καθεστηκυία τάξη.

Αναμφίβολα, οι ραδιουργίες των εξουσιαστικών τάξεων για να στερήσουν από τα λαϊκά στρώματα τις περιοχές τους δεν σταμάτησαν να προκαλούν αντιδράσεις απ' την πλευρά των τελευταίων. Συγκρούσεις ανάμεσα στην αστυνομία ή τον στρατό και τους κατοίκους των *campamentos*, *ciudadescayampas*, *favelas* και άλλων υποβαθμισμένων περιοχών με το προκάλυμμα του αγώνα ενάντια στην εγκληματικότητα ή σε ανατρεπτικούς σχεδιασμούς στην Λατινική Αμερική, «αποστρατιωτικοποίηση» με στρατιωτικά μέσα στις παραγκουπόλεις του Μαγρέμπ και της υποσαχάριας Αφρικής, βίαιη έξωση παλαιών κατοίκων και γκρέμισμα των σπιτιών τους στην «λαϊκή δημοκρατία» της Κίνας για να καθαρίσει ο τόπος στα μέρη που θα υποδεχθούν τις υποδομές και τα κτήρια που προορίζονται για να συντονίσουν τις μεγάλες κινέζικες πόλεις με την εμπορευματική παγκοσμιοποίηση... Και θα μπορούσαμε ακόμα να αναφερθούμε στις εξεγέρσεις των μαύρων πληθυσμών στα βορειοαμερικανικά γκέτο την δεκαετία του '60 ή αυτές των νέων μαύρων από την καραϊβική στα φτωχικά αγγλικά προάστια για τα οποία η κυβέρνηση της Margaret Thatcher, στις αρχές της δεκαετίας του '80, είχε υποσχεθεί ότι θα «αναπαλαιωθούν». Στην Γαλλία, την Ιταλία και την Ισπανία, οι διαδηλώσεις, οι καταλήψεις δημοσίων κτηρίων, ο πολλαπλασιασμός των καταλήψεων στέγης, η αυτομείωση στα ενοίκια, η άνθηση των συλλόγων κατοίκων και των συνελεύσεων γειτονιάς σε αντίδραση στην κτηματομεσιτική κερδοσκοπία ή ενάντια στην τεχνοκρατική πολεοδομία δημιούργησαν την εντύπωση, στην διάρκεια της δεκαετίας του '70, της δημιουργίας ενός νέου τύπου κοινωνικού κινήματος που χαρακτηρίστηκε από μια ριζοσπάστη κοινωνιολόγο ως «αστικοί αγώνες» που λίγο ή πολύ ενώνονταν κάτω από την ομπρέλα της διεκδίκησης ενός «δικαιώματος στην πόλη» για όλους. Παρ' όλα αυτά, οι θεωρητικοί και ο στρατευμένος κόσμος στις ιδέες της άκρας αριστεράς που είχαν διαβλέψει σε όλη αυτή την αναταραχή το άνοιγμα ενός νέου μετώπου στον αντικαπιταλιστικό αγώνα αναγκάστηκαν σύντομα να μειώσουν τις προσδοκίες τους.

Με κάποιες ελάχιστες εξαιρέσεις, η διασύνδεση μεταξύ εργατών και κατοίκων που θα προέκυπτε από την επέκταση της πάλης των τάξεων στους χώρους κατοικίας δεν προέκυψε. Και όταν έγινε κάτι τέτοιο, όπως στην Χιλή, την Αργεντινή ή σε ορισμένες ιταλικές και ισπανικές πόλεις (Τορίνο, Μπολόνια, Βαρκελώνη), όπου οι εργάτες κατάφεραν να ενώσουν τον αγώνα ενάντια στην εκμετάλλευση μέσα στα εργοστάσια με αυτόν που γινόταν στις συνοικίες ενάντια στους μεσίτες, τους ιδιοκτήτες και τους πολιτικούς που τους στήριζαν, η αντίδραση πήρε μορφές εφήμερες και χωρίς αύριο, που συχνά καταπνίχθηκαν από την καταστολή. Σε άλλα μέρη ουδετεροποιήθηκαν από την αφομοίωση: οι διαπραγματεύσεις με την εκάστοτε εξουσία είχαν συχνά σαν αποτέλεσμα, αν όχι σαν σκοπό, να αμβλύνουν την αγωνιστικότητα και τον ριζοσπαστισμό των εξεγερμένων κατοίκων, χρησιμοποιώντας σαν μέσο ακόμα και την εξύψωση των ηγετών τους.

Πρέπει να πούμε ότι τους «αστικούς αγώνες», των οποίων η άνθηση υποτίθεται ότι θα προσέφερε στο προλεταριάτο την ενίσχυση κι άλλων κοινωνικών ομάδων στον αγώνα ενάντια στο κεφάλαιο, τους έδιναν κατά κύριο λόγο, και κυρίως τους στήριζαν θεωρητικά, πολιτικοποιημένοι ριζοσπάστες διανοούμενοι προερχόμενοι απ' τον πανεπιστημιακό χώρο

(καθηγητές, ερευνητές, αρχιτέκτονες, κοινωνικοί λειτουργοί...). Μόνο που, η σημασία που είχε στα μάτια τους «το πλαίσιο διαβίωσης» συμβάδιζε με μια σχετική αδιαφορία, όταν δεν επρόκειτο για απλή άγνοια, σχετικά με τα όσα διαδραματίζονταν στον «κόσμο της εργασίας». Κάτω από τον μανδύα των πανεπιστημιακών μανδρινών της «δεύτερης αριστεράς» –που στην ουσία ήταν οι προάγγελοι του φιλελεύθερου σοσιαλισμού–, οι αστικοί αγώνες εγγράφηκαν σαν μέρος των «νέων κοινωνικών κινήσεων», που καλούνταν να πάρουν τα ηνία από το εξαντλημένο εργατικό κίνημα. Θεωρητικά «θα άλλαζαν την ζωή» χωρίς να υπάρχει ανάγκη να ανατραπεί ο καπιταλισμός, που πλέον θεωρούνταν απαραίτητος. Το να «αλλάξουμε την πόλη», υπό αυτές τις συνθήκες, δεν συμπεριελάμβανε πλέον το να αλλάξουμε την κοινωνία: αρκούσε να βοηθήσεις την τελευταία να αλλάξει, έστω και με το να της προσδώσεις ένα πιο «αστικό» προσώπιο, σύμφωνα με την παλιά εδαφική ιδεολογία[10] προσαρμοσμένη στην εποχή μας.

Αυτό ακριβώς το έργο ανέλαβε ένας μεγάλος αριθμός πρώην αντιπάλων της καπιταλιστικής αστικοποίησης. Κοινωνιολόγοι και γεωγράφοι των πόλεων, αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι, χωροτάκτες και τοπικοί πολιτευτές ενώνουν τώρα τις δυνάμεις τους για να προσαρμόσουν το αστικό περιβάλλον στις απαιτήσεις του «μετα-μοντέρνου» καπιταλισμού. Για τον σκοπό αυτό δεν δίστασαν να ξαναχρησιμοποιήσουν, αφότου τους αφάρισαν κάθε επαναστατική χροιά, ορισμένες θεματικές του «δικαιώματος στην πόλη»: προτεραιότητα του ποιοτικού απέναντι στο ποσοτικό, απόρριψη της τυποποιημένης οικοδόμησης ώστε να διατηρηθεί ή να αποκατασταθεί η ιστορικότητα, η αυθεντικότητα και ο χαρακτήρας μιας γειτονιάς, σημασία που πρέπει να δίνεται στους δημόσιους χώρους σαν κατεξοχήν μέρος αυθόρμητης κοινωνικοποίησης.

Στις μέρες μας η πολεοδομία δεν γίνεται πλέον επί λευκού πίνακα, όπως την εποχή της «σαρωτικής ανακαίνισης» όπου οι περιοχές που κρίνονταν ότι δεν πληρούσαν τους όρους υγιεινής, ακόμα και ολόκληρες γειτονιές που είχαν εγκαταλειφθεί από καιρό στην μοίρα τους, ξηλώνονταν εξ ολοκλήρου για να «απελευθερώσουν εδάφη» κατάλληλα για την ανέγερση κτηρίων «υψηλών προδιαγραφών», για κατοικίες ή για γραφεία, όπου οι ελικοειδείς και στενοί δρόμοι, κληρονομιά προηγούμενων αιώνων, έπρεπε να αντικατασταθούν από κυκλοφοριακούς κόμβους και ακτινωτούς δρόμους «για να προσαρμοστεί η πόλη στο αυτοκίνητο». Δεν είναι πια καιρός για καταστροφή, εκτός αν το κτίσμα δεν μπορεί να αποκατασταθεί, αλλά καιρός για «αποκατάσταση», για «ανανέωση», για «αναζωογόνηση», για «αναγέννηση». Δημοφιλείς στους κύκλους διαφόρων υπηρετών της ανάπτυξης των πόλεων, ώστε να εκθειάσουν την διακριτική γοητεία της νέας αστικής επανάστασης, αυτή η ορολογία έχει ως κύριο σκοπό την απόκρυψη της ταξικής λογικής: το να εξασφαλισθούν οι αναβαθμισμένες περιοχές για ανθρώπους ποιότητας. «Όλοι αυτοί οι όροι που αρχίζουν από ανά- και από- έχουν a priori θετική έννοια για την πόλη, αλλά αποκρύπτουν παντελώς τα κοινωνικά ζητήματα», σημειώνει ένας Βέλγος γεωγράφος που δεν παρασύρεται από αυτά τα παραμύθια. «Όταν μια γειτονιά γίνεται ηγρε και της μόδας, αυτό σημαίνει επίσης ότι μια σειρά κατοίκων εκδιώκονται από εκεί. Οπότε η γειτονιά πάει καλύτερα, αλλά όχι για τα ίδια άτομα.[11]» Για να το πούμε και αλλιώς, όπου υπάρχει «ανάπλαση των πόλεων» –άλλο ένα ιδεολόγημα που προωθήθηκε από τις κυβερνήσεις της πλουραλιστικής αριστεράς στα πλαίσια της «αστικής τους πολιτικής»– πρώτος στόχος είναι η ανανέωση του πληθυσμού, ώστε αυτός να είναι στο ίδιο μήκος κύματος με τον νέο ρόλο των πόλεων: το να κατακτήσουν την θέση τους σαν δυναμικές και ελκυστικές «μητροπόλεις», ικανές να ανταγωνιστούν τις υπόλοιπες, είτε σε παγκόσμιο, είτε σε ηπειρωτικό, είτε ακόμα και σε εθνικό επίπεδο.

Πρέπει να παραδεχτούμε ένα πράγμα: την ίδια στιγμή που η εργατική τάξη, και γενικότερα τα λαϊκά στρώματα, των οποίων τα εισοδήματα είχαν αυξηθεί με τη ανάπτυξη ενός προλεταριάτου υπαλλήλων, αποδέχονται χωρίς αντίσταση την θέση του πολίτη δεύτερης κατηγορίας που τους εκχωρήθηκε από την ιδιάζουσα κοινωνικό-χωρική διαίρεση της

καπιταλιστικής αστικοποίησης, η αστική τάξη δεν διατήρησε απλά την πρωτοβουλία τού να αναπλάθει την πόλη σύμφωνα με τα γούστα της, αλλά, για να ολοκληρώσει το έργο της, βρήκε και καινούργιους συμμάχους: μια μερίδα των διανοούμενων της μικροαστικής τάξης ερωτευμένη με την «αστική ανάπτυξη».

Η ένταξη αυτής της νέας ενδιάμεσης τάξης στην μάχη της κατοίκησης κεντρικών περιοχών των πόλεων, που μέχρι τότε κατοικούνταν από «ταπεινές» κοινωνικές ομάδες δεν πέρασε απαρατήρητη. Ακόμα κι όταν έγινε σταδιακά, η άφιξη στις άλλοτε εργατικές συνοικίες κοινωνικών ομάδων που ανήκουν στα ανώτερα ή τα μεσαία στρώματα μισθωτών και στα ελεύθερα επαγγέλματα που προέκυψαν με την ανάπτυξη της «κοινωνίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας» έγινε συχνά αντιληπτή από τους αρχικούς κατοίκους ως εισβολή. Πράγματι, για τους περισσότερους από αυτούς, σ' ένα βάθος χρόνου, και με την βοήθεια της κτηματομεσιτικής και οικονομικής κερδοσκοπίας, η εισβολή αυτή σήμαινε την μετακίνησή τους και την αντικατάστασή τους από καλλιεργημένους και άνετους οικονομικά πολίτες, που βιάζονταν να αποκτήσουν μια οικιστική ταυτότητα σύμφωνα με την κοινωνική τους ταυτότητα. Αυτή η φυσική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική αλλαγή της πόλης κινητοποίησε ήδη πολλούς ερευνητές, πρώτα στην Αγγλία και τις Η.Π.Α., και μετά στον υπόλοιπο ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο. Για τον ορισμό αυτής της αλλαγής εισήχθη ένας αγγλοσαξονικός νεολογισμός: το «gentrification». Έστω κι αν υπάρχει ακόμα χώρος για αμφιβολίες για το αν είναι θεωρητικά βάσιμη αυτή η σημειολογική επιλογή –αρχικά, το πρόθεμα «*gentry*» αναφερόταν στους κατώτερους Άγγλους ευγενείς, πριν να χρησιμοποιηθεί για να χαρακτηρίσει την «καλή κοινωνία»–, πρέπει παρ' όλα αυτά να της αναγνωρίσουμε το προσόν του ότι αποφεύχθηκε η κοινωνιολογική σύγχυση που μπορούσε να φέρει η αντίστοιχη γαλλική λέξη: «αστικοποίηση»[12]. Γιατί η μετάλλαξη μιας παλιάς λαϊκής γειτονιάς σε *hybr* γειτονιά υπό την κοινή επήρεια της δυναμικής της αγοράς και των δημόσιων πολιτικών δεν είναι το έργο ενός κομματιού της αστικής τάξης, η οποία βρίσκεται μόνιμως περιχαρακωμένη στις παραδοσιακές «καλές συνοικίες» ή στα προάστια που ονομάζουμε «αμιγούς κατοικίας», ώστε να θυμίζουν τον υπερεπιλεκτικό χαρακτήρα των καταλυμάτων που επιλέγει η συγκεκριμένη τάξη.

Οι νέοι κάτοικοι που ανέλαβαν να οικειοποιηθούν ορισμένους τομείς της πόλης όπου διέμενε ένας πληθυσμός αποτελούμενος κατά κύριο λόγο από εργάτες και υπαλλήλους –στους οποίους μπορούν να προστεθούν και οι μικροί έμποροι και οι τεχνίτες που συνέδραμαν στις ανάγκες των τελευταίων– ανήκουν στο μεγαλύτερο μέρος τους σε μια τάξη μικροαστών διανοούμενων που κατέχουν πολλά διπλώματα και επαγγέλματα που βρίσκονται ψηλά στην κλίμακα της «νέας οικονομίας» η οποία βασίζεται στην πληροφορία, την επικοινωνία και την δημιουργία. Οι άνθρωποι αυτοί απασχολούνται στα Μ.Μ.Ε. και την διαφήμιση, αλλά μπορεί επίσης να είναι καλλιτέχνες, ψυχαναλυτές ή καθηγητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτή η ετερογενής ομάδα έχει υψηλή αγοραστική ικανότητα που της επιτρέπει να καταναλώνει «διαφορετικά» από τους παραδοσιακούς «αστούς», αλλά με κόσμη εξίσου απαγορευτικά, είτε πρόκειται για ρουχισμό, για διατροφή, για διασκέδαση, για διακόσμηση είτε προφανώς για την ίδια την κατοικία. Προωθούμενες από τις πολιτιστικές στήλες του εμπορικού Τύπου, οι ψευδο-υπερβάσεις και άλλα «σοκαριστικά έργα» απ' τα οποία η προνομιούχα αυτή κοινωνική ομάδα βγάζει το ψωμί της συμμετέχουν σε μια άλλη μορφή συντηρητικού συμβιβασμού που βρίσκεται σε αρμονία με την αισθητικοποίηση του τρόπου ζωής και η οποία της επιτρέπει σαν κοινωνική ομάδα να αποστασιοποιηθεί από τα κοινά. Παρ' όλα αυτά, όσο δαπανηρός κι αν είναι, αυτός ο καταναλωτικός ηδονισμός δεν αρκεί για να μπει αυτή η κοινωνική ομάδα στο ίδιο τσουβάλι με την «καθαρή» αστική τάξη, στον βαθμό που την τελευταία δεν την προσδιορίζει ούτε το εισόδημα ούτε η ποσότητα της κληρονομιάς, ούτε καν το πολιτισμικό της κεφάλαιο, αλλά η θέση της στις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής: αυτή της κυρίαρχης τάξης. Από αυτή την άποψη, η ονομασία «εναλλακτικοί»[13] που χρησιμοποιείται για να

χαρακτηρίσει τους νεο-μικροαστούς που κατέχουν τις ψηλότερες θέσεις στις συνοικίες που έχουν αναπλαστεί είναι παραπλανητική.

Η «διαφορά» την οποία διεκδικούν για να δώσουν αξία στον τρόπο ζωής τους δεν έχει καμία σχέση με τον αντικοφορμισμό των μποέμ καλλιτεχνών του τέλους του 19ου αιώνα. Χωρίς λεφτά και συχνά χωρίς στέγη, οι μποέμ καλλιτέχνες (ζωγράφοι, γλύπτες, ποιητές, μουσικοί...) αρνούσαν την κοινωνία των αστών, τις αξίες και τους κώδικές της, στο βαθμό του να την αποκηρύζουν και υλικά, αν και συχνά προέρχονταν από αυτήν. Οι «εναλλακτικοί» αντίθετα, αισθάνονται απολύτως άνετα στην σημερινή καπιταλιστική κοινωνία. Δεν έχουν γνωρίσει το περιθώριο και την ανέχεια που ήταν το ψωμί και το αλάτι των μποέμ καλλιτεχνών. Ακριβώς το αντίθετο: αν και προωθούν τους εαυτούς τους ως «αντισυμβατικούς», οι ακριβές τους πολιτισμικές προτιμήσεις συμβάλλουν στην τροφοδότηση μιας αγοράς της τέχνης και της μόδας που βρίσκεται σε πλήρη άνθηση, προς μεγάλη ευχαρίστηση μιας πεφωτισμένης αστικής τάξης που βρίσκεται στο κυνήγι των τελευταίων καινοτομιών στον χώρο της δημιουργίας.

Σαν παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε κάποιους «υπερ-εναλλακτικούς», όπως είναι οι αστέρες της διεθνούς αρχιτεκτονικής: οι Jean Nouvel, Christian de Portzamparc, Renzo Piano και Rem Koolhaas. Δισεκατομμυριούχοι σε ευρώ ή σε δολάρια χάρη στα κολοσσιαία έργα των οποίων είναι οι δημιουργοί, επικεφαλής γραφείων με πολύ προσωπικό, απολαμβάνουν προνόμια που τους προσφέρει η θέση τους ως διεθνώς αναγνωρισμένων δημιουργών. Δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε τι θα μπορούσε να συνδέσει αυτή την παγκοσμιοποιημένη «jet-set» με τους μποέμ του άλλοτε, εκτός, για ορισμένους από αυτούς, από ένα φτηνό περιτύλιγμα αντικαπιταλισμού που ευαγγελίζονταν όταν ήταν ακόμα φοιτητές στις σχολές αρχιτεκτονικής, και το οποίο έχουν απαρνηθεί και ξεχάσει από τότε. Όσο κι αν τους κανακεύουν οι δυνατοί αυτού κόσμου, που έχουν γίνει πελάτες τους, όσο κι αν γίνονται δεκτοί σε όλα τα κέντρα εξουσίας χάρη στο ταλέντο τους να αυξάνουν την συμβολική δύναμη αυτών των χώρων, και, μέσω αυτού, των ίδιων των χρηματοδοτών τους, όσο κι αν τους εγκωμιάζουν οι ακαδημαϊκοί, αυτοί οι επικεφαλής της αρχιτεκτονικής, που είναι επίσης επικεφαλής στον σχεδιασμό της «πόλης του μέλλοντος», δεν είναι παρ' όλα αυτά αστοί. Αλληλέγγυοι με τους τελευταίους, στους οποίους οφείλουν την κοινωνική τους θέση, την ευημερία τους και την δυνατότητα που τους δίνεται να αφήσουν τα ίχνη τους στο αστικό τοπίο, δεν αναμειγνύονται με αυτούς. Ο σχεδιασμός πολυτελών, εντυπωσιακών και πρωτοποριακών κτηρίων (μουσείων, βιβλιοθηκών, συναυλιακών αιθουσών, θεάτρων, δημαρχείων, πρεσβειών κτλ.) για λογαριασμό των ανθρώπων της εξουσίας, τόσο οικονομικής όσο και πολιτικής, δεν κάνει τίποτα άλλο από το να συντηρεί μια παμπάλαια παράδοση: αυτή που θέλει τον αρχιτέκτονα στην υπηρεσία του πρίγκιπα.

Ακόμα κι αν παίζουν έναν ενεργό ρόλο στην αναπαραγωγή των σχέσεων κυριαρχίας, οι μικροαστοί διανοούμενοι, συμπεριλαμβανομένων και των ανώτερων στρωμάτων τους, δεν αποτελούν κομμάτι της κυρίαρχης τάξης. Όσο κι αν επηρεάζουν σε ιδεολογικό επίπεδο, η θέση τους και η λειτουργία τους παραμένουν αυτές μιας ενδιάμεσης τάξης, στην οποία έχει ανατεθεί το καθήκον της διαμεσολάβησης μεταξύ διοικούντων και εκτελεστών, στα πλαίσια της κοινωνικής διαίρεσης της εργασίας σε καθεστώς ανεπτυγμένου καπιταλισμού. Μεταξύ άλλων καθηκόντων έχουν κι αυτό της δημιουργικής σύλληψης, την οποία εκπληρώνουν, ανάμεσα σε άλλους, οι αρχιτέκτονες, εξίσου υπεύθυνοι για την ιδεολογική οργάνωση, τον ιδεολογικό έλεγχο, και την ιδεολογική κατήχηση.

Ατομικιστές, όπως τους θέλει η ιδεολογία που κυριάρχησε, οι νεο-μικροαστοί δίνουν προτεραιότητα στην προσωπική ανάπτυξη στα πλαίσια της ιδιωτικής ζωής, γυρνώντας τις πλάτες στα ιδανικά της συλλογικής χειραφέτησης, τα οποία πολλοί από αυτούς ασπάστηκαν στα «εξεγερμένα» νιάτα τους. Από τις αξίες που έφεραν τα κινήματα της δεκαετίας του '70,

κράτησαν μόνο αυτές που είναι συμβατές με τον εκσυγχρονισμό του καπιταλιστικού τρόπου διαβίωσης: υπεράσπιση των εθνικών και σεξουαλικών μειονοτήτων –υποστηρίζουν τις πρόσφατες «καινοτομίες» όπως το σύμφωνο συμβίωσης ή την ισότητα ανδρών/γυναικών ως προς τον αριθμό των υποψηφίων στις εκλογές[14]– δίνουν προτεραιότητα στην οικολογία απέναντι στον «προντουκτιβισμό», κάνουν ακόμα και κριτική στην απολυταρχία, αρκεί η κριτική αυτή να μην θίγει την ιεραρχική δομή της ταξικής κοινωνίας. Στέκονται θετικά απέναντι στον νεοφιλελευθερισμό που επικράτησε με την παγκοσμιοποίηση, θεωρώντας τον συνώνυμο ανοικτότητας και ανεκτικότητας, υποστηρίζοντας παράλληλα την ανάγκη μιας κάποιας «ρύθμισης» για να αποφευχθούν οι υπερβολές, ρύθμιση που θα μπορούσε παράλληλα να τους αποφέρει κάποια επαγγελματικά οφέλη. Φιλελεύθεροι ως προς τα οικονομικά, θεωρούν εαυτούς ελευθεριακούς ως προς τα ήθη και την νοοτροπία. Σε βαθμό μάλιστα που ορισμένοι απ’ τους πιο επιφανείς αντιπροσώπους τους να δηλώσουν «φιλελεύθερο-ελευθεριακοί». Στην ουσία, μπορούμε να πούμε ότι οι συγκεκριμένοι μικροαστοί είναι μοντερνιστές, αλλά έχουν πάψει να είναι προοδευτικοί: το κοινωνικό ελάχιστο τους ενδιαφέρει πλέον. Το μόνο που μετράει είναι το «κοινωνικοφανές». Εξ ου και η αδιαφορία τους σχετικά με την τύχη των κατοίκων που εκδιώχθηκαν για να πάρουν αυτοί την θέση τους. Γι’ αυτούς τους νεο-μικροαστούς, «το να μένουν σε συνοικίες του κέντρου που αναπλάστηκαν έχει σχεδόν γίνει κριτήριο κοινωνικής ένταξης», ο «ακρογωνιαίος λίθος μιας στρατηγικής για την κοινωνική διαφοροποίηση, ακόμα και για την κατάκτηση συμβολικής εξουσίας στην πόλη[15]». Κατάκτηση επίσης εξουσίας πολιτικής, τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο. Γιατί το «gentrification», η ανάπλαση, δεν επιδρά μόνο στο δομημένο περιβάλλον: επηρεάζει επίσης την φύση των κομμάτων της επίσημης αριστεράς, της οποίας η λαϊκή βάση δεν σταματά να συρρικνώνεται. Οι επικεφαλής τους, οι οπαδοί τους και το μεγαλύτερο μέρος των ψηφοφόρων τους ανήκουν στους μικροαστούς διανοούμενους. «Πρόκειται για ευρωπαϊκό φαινόμενο: σχεδόν παντού γινόμαστε μάρτυρες του «gentrification» της σοσιαλδημοκρατίας[16].» Έτσι, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι πολλοί αριστεροί δήμαρχοι τείνουν συχνά να προτρέχουν των επιθυμιών και των εμπνεύσεων της νέας τους κοινωνικής βάσης, κυρίως σε ότι αφορά στην πολεοδομία, στην πολιτική της κατοικίας και στην πολιτισμική κατανάλωση. «Διώχνουν με το γάντι τους φτωχούς από το ευρύτερο κέντρο της πόλης και αναβαθμίζουν το προϊόν-πόλη για να προσελκύσουν τους «εναλλακτικούς[17]»: η αστική πολιτική που εφαρμόζει ο δήμαρχος της Nantes και το «ροζ-πράσινο» επιτελείο του δεν είναι παρά ένα παράδειγμα ανάμεσα σε άλλα. Όπως πολλοί ομολογοί τους στην Γαλλία και στις γειτονικές χώρες, κατέγραψαν ότι «η ποιότητα της ζωής στην πόλη», την οποία ανήγαγαν σε προτεραιότητα, «όπως και η ίδια η πόλη, είναι εφεξής ένα εμπόρευμα που προορίζεται αποκλειστικά για τους πιο ευκατάστατους, σε έναν κόσμο όπου ο καταναλωτισμός, ο τουρισμός, οι βιομηχανίες του πολιτισμού και της γνώσης έχουν γίνει πυλώνες της οικονομικής πολιτικής της πόλης[18]».

Είναι περιττό να επισημάνουμε ότι, πέρα από το ότι οι συγκεκριμένοι τομείς είναι πρωτοεμφανιζόμενοι, η πολιτική οικονομία των πόλεων παραμένει περισσότερο από ποτέ εξαρτημένη από τους καπιταλιστικούς τρόπους συσσώρευσης, και άρα, κατά κύριο λόγο, από τα συμφέροντα των κυριάρχων. Οι ελίτ των νεο-μικροαστών που πήραν τα ηνία στις μεγαλουπόλεις το μόνο που κάνουν είναι να υποκλίνονται στις επιθυμίες της «παγκοσμιοποιημένης» αστικής τάξης, όπως φανερώνει η πρόσφατη άκρατη επιθυμία τους για «μητροπολεοποίηση», που προβάλλεται, όπως αρμόζει, σαν μια διαδικασία ταυτόχρονα αναπόφευκτη και ευεργετική, χωρίς καμία σύνδεση με την εξέλιξη των ταξικών συσχετισμών μέσα στις περιοχές που αστικοποιούνται.

Οι λυρικοί και συναινετικοί λόγοι πάνω στην ανάγκη «να σπάσει η απομόνωση του ιστορικού κέντρου σε σχέση με το υπόλοιπο αστικό συγκρότημα», και να δούμε «με φρέσκα μάτια την θέση του στα πλαίσια της αστικής περιοχής» δεν πρέπει να μας ξεγελάνε. Το «κοινό σχέδιο» που θα ενώσει το κέντρο με την υπόλοιπη πόλη σε μια «κοινή μοίρα» δεν είναι άλλο από την

εφαρμογή στην πραγματικότητα της πόλης της θεμελιώδους αρχής που καλείται να κυριαρχήσει στις μέρες μας με απολυταρχικό τρόπο στο σύνολο της κοινωνικής ζωής: ο «ελεύθερος και ανόθευτος ανταγωνισμός».

Σε μια υπερπολυτελή μπροσούρα που εκθέτει την θεμιτή εξέλιξη του Παρισιού στον 21ο αιώνα και τα προγραμματισμένα έργα για να πραγματοποιηθεί αυτή, η αντιδήμαρχος υπεύθυνη για θέματα πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής συνόψιζε την προβληματική που επιβάλλεται πλέον στους τοπικούς αντιπροσώπους των μεγάλων πόλεων: να θεμελιώσουν για την πόλη τους την θέση και την ταυτότητα της «παγκόσμιας πόλης», «μια θέση για την οποία η γαλλική πρωτεύουσα έχει να ανταγωνιστεί πολλές παγκόσμιες μητροπόλεις[19]». Η αλήθεια είναι ότι ο ανταγωνισμός δίνει και παίρνει μεταξύ τους ώστε να προσελκύσουν τα κεφάλαια, τα μεγάλα αφεντικά, τους μεγιστάνες των κατασκευαστικών εταιριών ή των M.M.E., την «φαιά ουσία» από την οποία τρέφεται «η κοινωνία της γνώσης», χωρίς να αναφέρουμε τις διασημότητες και τους πιο εύπορους τουρίστες. Όταν λέμε ότι το Παρίσι, όπως και οι υπόλοιπες μεγαλουπόλεις του πλανήτη, «πρέπει να αντιμετωπίσουν μια εκ βάθρων αλλαγή του κόσμου», εννοούμε –σχεδόν ντρεπόμαστε να το υπενθυμίσουμε– του καπιταλιστικού κόσμου. Πέραν τούτου, λίγη σημασία έχει το πολιτικό χρώμα της δημοτικής αρχής. Αυτή ανήκει σε όποιον θα ξετυλίξει το κόκκινο χαλί –ή μάλλον το πράσινο: ας όψεται η «αιφόρος ανάπτυξη της πόλης»– με την μεγαλύτερη φαντασία και τα μέσα για να ελκύσει και να υποδεχθεί τις «παγκόσμιες νεο-νομαδικές ελίτ».

Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο είναι απολύτως λογικό το να απασχολεί ελάχιστα το να απαντήσει κανείς στα λαϊκά στρώματα. «Το Μεγάλο Παρίσι: μια μητρόπολη με αστική καρδιά»[20]: δεν θα βρίσκαμε καλύτερα λόγια, ακόμα κι αν αυτή η καρδιά δεν θα μπορούσε να χτυπά χωρίς την βοήθεια των νεο-μικροαστών[21]. Κοιτάζοντας τις ψηφιακές εικόνες, πολυτελείς και αγκιστρωτικές, που εικονογραφούν τις μητροπόλεις του μέλλοντος, σαν αυτές, για παράδειγμα, που παρουσίασαν οι δέκα ομάδες στις οποίες ανέθεσε ο πρόεδρος της γαλλικής δημοκρατίας να σχεδιάσουν το όραμά τους για το Μεγάλο Παρίσι, αναρωτιόμαστε τι θέση επιφυλάσσεται για τις φτωχές οικογένειες μετά την καπιταλιστική αναδόμηση. Αν τα μέχρι πρόσφατα παραμελημένα και τώρα «ανατιμημένα» προάστια απέκτησαν δικαίωμα στα πλέον θαυμαστά σχέδια, φαίνεται ότι η περιφέρεια της πόλης, όπου αποστέλλονται όλο και πιο συχνά οι πιο φτωχοί από τους πολίτες, έχει περάσει στην λήθη. Για την κοινωνική στέγαση, της οποίας ξέρουμε πλέον τα απύθμενα προβλήματα, γίνεται λόγος πλέον μόνο υπαινικτικά, χωρίς συγκεκριμένες πληροφορίες για τα προγράμματα που υποτίθεται ότι θα λύσουν το πρόβλημα. Όσον αφορά τους φτωχούς, οι περιοχές που προορίζονται γι' αυτούς είναι το δίχως άλλο πολύ απομακρυσμένες από τα «νέα αστικά κέντρα» για να αποτελέσουν πραγματικά μέρος της υπό διαχείριση μητρόπολης. Αντίστοιχα, στηριζόμαστε στην ζωτικότητα της τελευταίας για να δώσει επαγγελματικές διεξόδους στους άνεργους νέους που προέρχονται από τις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, αποφεύγοντας να επισημάνουμε ότι, στην «παγκόσμια πόλη», η δουλειά που τους αντιστοιχεί σε γενικές γραμμές είναι αυτή των νέο-υπηρετών, μέσω των επαγγελματών που αποκαλούμε υπηρεσίες, στους τομείς της εστίασης, των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, της διατροφής, της καθαριότητας και της φύλαξης.

Εξόριστοι από τις κεντρικές ζώνες των πόλεων, οι προλετάριοι είναι πλέον υποχρεωμένοι να μένουν, όχι πια στις εργατικές συνοικίες, ούτε καν στα κεντρικά προάστια, που πλέον αναπλάθονται, αλλά «μακριά, καμιά φορά πολύ μακριά, μέχρι και σε αγροτικές περιοχές[22]». Αυτή η έξοδος, που αποτελεί την άλλη όψη μιας διαδικασίας ελιτοποίησης του δικαιώματος στην πόλη και ολοκληρώνει την έξωση από τις πόλεις των λαϊκών τάξεων, έχει πολύ βαριές συνέπειες. Γιατί το σβήσιμο των λαϊκών τάξεων από την πόλη δεν σημαίνει βέβαια και την εξαφάνισή τους.

Το ότι η «πολιτισμική και πολιτική ηγεμονία του κέντρου αναδεικνύει μέσω της αντίθεσης την πολιτισμική και πολιτική ανυπαρξία των περιφερειών των πόλεων και των αγροτικών περιοχών που βρίσκονται σε διαδικασία προλεταριοποίησης[23]», δεν μπορεί να κρύψει το γεγονός ότι η δημογραφική βαρύτητα των τελευταίων δεν ήταν ποτέ τόσο σημαντική. Βέβαια, η έλλειψη εναλλακτικής πολιτικής που θα τους επέτρεπε να ξεφύγουν από την τραγική κατάσταση στην οποία βρίσκονται, μπορεί να έχει σαν συνέπεια οι παρείσακτοι της «μητροπολεοποίησης» να συμβάλλουν στα χρόνια που έρχονται στην διάχυση της «μητροπολιτικής βίας» στο σύνολο της επικράτειας. Για την πλειοψηφία των νέων που προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα των αγροτικών και των περιφερειακών της πόλης περιοχών, η απομάκρυνση καθιστά σχεδόν αδύνατη την πρόσβαση στην πόλη, στις εκπαιδευτικές της εγκαταστάσεις και στις δουλειές που προσφέρονται, ακόμα κι αν έχουν ελάχιστα προσόντα γι' αυτές. Αυξάνοντας έτσι το ρίσκο που προέρχεται από τις αυξανόμενες απογοητεύσεις και μια ριζοσπαστικοποίηση για την οποία κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι θα ακολουθήσει τον δρόμο της νομιμότητας. Πράγμα το οποίο σημαίνει ότι το περίφημο κοινωνικό ερώτημα, το οποίο μονίμως αποφεύγουμε, μπορεί να τεθεί στο άμεσο μέλλον με πολύ μεγαλύτερη οξύτητα απ' ότι στα γαλλικά προάσια[24].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πάνω στις διαμάχες που προκάλεσε, το 1968, η δημοσίευση του βιβλίου του Lefebvre που διακήρυσσε το δικαίωμα στην πόλη, βλέπε Laurence Costes, Henri Lefebvre. *Le droit à la ville, vers la sociologie de l'urbain*, Ellipses, 2009.

2. Βλ. Jean-Piere Garnier, «La vision urbaine d'Henri Lefebvre», στο *Espaces et sociétés*, 1994, no76.

3. Mark Purcell, «Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant», *Goe Journal*, 2003, no 58.

4. David Harvey, «The right to the city», *New Left Review*, Σεπτέμβρης-Οκτώβρης 2008, no 53.

5. Ibid

6. Mike Davis, *Le pire des mondes possibles. De l'explosion urbaine au bidonville global*, La Découverte, 2006.

7. Έτσι ονομάστηκαν τα μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν την δεκαετία του '60 στην Γαλλία για να επιλύσουν το μεγάλο στεγαστικό πρόβλημα της εργατικής τάξης. Αν και οι εργατικές αυτές κατοικίες δημιουργήθηκαν στα πλαίσια μιας υποτιθέμενης φιλολαϊκής πολιτικής, λειτούργησαν και λειτουργούν σαν γκέτο όπου στοιβάζονται και απομονώνονται τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. [Σ.τ.Μ.]

8. David Harvey, «The right to the city», ό.π.

9. Paul Bouffartigues, *Le retour des classes sociales. Inégalités, dominations, conflits*, La Dispute, 2004.

10. Η εδαφική ιδεολογία [μεταφράζουμε ως «εδαφική ιδεολογία» τον όρο *idéologie spatialiste*] θεωρεί ότι υπάρχει μια ευθεία αιτιακή σχέση μεταξύ χωρικής μορφής και κοινωνικής

πρακτικής, πράγμα το οποίο επιτρέπει την μετάλλαξη προβλημάτων που οφείλονται σε μια συγκεκριμένου τύπου κοινωνία σε προβλήματα που προκύπτουν από μια συγκεκριμένη χωρική μορφή, σαν το «πλαίσιο διαβίωσης» να παρήγαγε, και άρα να εξηγούσε σε μεγάλο βαθμό τους (καλούς ή κακούς) τρόπους διαβίωσης. [Σ.τ.Μ.]

11. Mathieu Van Criekingen, *La tribune de Bruxelles*, 6 Δεκεμβρίου 2007.

12. *Embourgeoisement* στο κείμενο. Αναφέρεται στην διαδικασία μετατροπής των λαϊκών στρωμάτων σε αστικά. [Σ.τ.Μ.]

13. Μεταφράζουμε σαν «εναλλακτικοί» την γαλλική λέξη *bobos*, που αποτελεί λογοπαίγνιο ανάμεσα στις λέξεις *bourgeoisie* (αστική τάξη) και *bohème* (μποέμ) (εξ ου και στην παράγραφο που ακολουθεί ο συγγραφέας συγκρίνει τους εναλλακτικούς με τους μποέμ του 19ου αιώνα). [Σ.τ.Μ.]

14. Ο συγγραφέας αναφέρεται σε έναν νόμο που ψηφίστηκε το 2000 στην Γαλλία και αφορούσε την «δίκαιη» έμφυλη κατανομή μεταξύ των υποψηφίων για διάφορες εκλέξιμες θέσεις. [Σ.τ.Μ.]

15. Anne Cleval, περίληψη του *Les Bobos* του David Brooks (Florent Massot, 2000), στο site *Cybergeo*, δημοσιευμένο στις 17 Μαρτίου 2005, τροποποιημένο στις 12 Δεκεμβρίου 2006, <http://www.cybergeo.eu/index766.html>.

16. Christophe Guilly, «La nouvelle géographie sociale à l'assaut de la carte électorale», *Cevipof*, 2002.

17. *La Brique*, Ιούλιος-Αύγουστος 2006, no16.

18. David Harvey, «The right to the city», ό.π.

19. Anne Hidalgo, «Paris doit faire face à une évolution profonde du monde», *Paris 21e siècle*, APUR-Le Passage, 2008.

20. Στο κείμενο *Une métropole au cœur bourgeois*. Η λέξη «αστική» αναφέρεται στην αστική τάξη. [Σ.τ.Μ.]

21. Anne Cleval, «Le Grand Paris: une métropole au cœur bourgeois», άρθρο προς δημοσίευση στην *Monde Diplomatique*.

22. Christophe Guilly, «La nouvelle géographie sociale», ό.π.

23. *Ibid*

24. Αναφέρεται στην εξέγερση του Νοέμβρη 2005. [Σ.τ.Μ.]

Μετάφραση: MissInformation, 2011

Το κείμενο του Jean-Pierre Garnier «La contre-revolution urbaine!» μεταφράστηκε από τα γαλλικά από την MissInformation στον καναπέ του Παράδεισου, με την βοήθεια του Τζ. Κυκλοφορεί σε μπροσούρα που στήθηκε από την Μ. και την Χ., και μοιράζεται χωρίς αντίτιμο.

Η μπροσούρα τυπώθηκε από την κολλεκτίβα Rotta, τον Μάιο 2011 στην Αθήνα σε 1000 αντίτυπα.